

**Vammaisten henkilöiden
oikeuksien komitea**

**Yleiskommentti nro 5 (2017)
itsenäisestä elämästä ja
osallisuudesta yhteisössä**

Vastuuvapauslauseke:

Tämä on epävirallinen käännös Ihmisoikeuskeskuksen toimeksiantosta. Alkuperäinen englanninkielinen julkaisu "General comment no. 5 (2017) on living independently and being included in the community" on luettavissa osoitteessa: <https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/5>

Yhdistyneet kansakunnat
Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea
CRPD/C/GC/5
27.10.2017

Otsikko: Yleiskommentti nro 5 (2017) itsenäisestä elämästä ja osallisuudesta yhteisössä
ISBN 978-952-7117-86-6

Taitto: Joonas Tupala

**Vammaisten henkilöiden
oikeuksien komitea**

Yleiskommentti nro 5 (2017)

**itsenäisestä elämästä ja
osallisuudesta yhteisössä**

Sisällysluettelo

I.	Johdanto.....	5
II.	Yleissopimuksen 19 artiklan normatiivinen sisältö ...	13
III.	Sopimuspuolten velvoitteet.....	27
IV.	Suhde yleissopimuksen muihin määräyksiin.....	38
V.	Täytäntöönpano kansallisella tasolla.....	50

I. Johdanto

1. Vammaisilta henkilöiltä on perinteisesti evätty mahdollisuus tehdä henkilökohtaisia ja yksilöllisiä valintoja sekä hallita kaikkia elämän-alueitaan. Monien vammaisten henkilöiden on oletettu olevan kykenemättömiä elämään itsenäisesti itse valitsemissaan yhteisöissä. Tukea ei ole joko saatavilla tai se on sidottu tiettyihin asuinjärjestelyihin, eikä yhteisön infrastruktuuria ole suunniteltu kaikille sopivaksi. Resursseja suunnataan laitoksiin sen sijaan, että kehitettäisiin vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia elää itsenäisesti yhteisössä. Tämä on johtanut hylkäämisiin, riippuvaisuuteen perheistä, laitotasumiseen, eristämiseen ja erotteluun.
2. Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 19 artiklassa tunnustetaan kaikkien vammaisten henkilöiden yhdenvertainen oikeus elää itsenäisesti ja osallisina yhteisössä, mukaan lukien vapaus tehdä valintoja ja hallita elämäänsä. Artiklan perustana on keskeinen ihmisoikeusperiaate, jonka mukaan kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan, ja jokaisen elämä on samanarvoinen.
3. Yleissopimuksen 19 artiklassa korostetaan, että vammaiset henkilöt ovat täysimääräisiä oikeussubjekteja ja oikeudenhaltijoita. Yleissopimuksen yleiset periaatteet (3 artikla) henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden kunnioittaminen (3 artiklan a kohta) sekä täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan (3 artiklan c kohta) ovat perusta oikeudelle elää itsenäisesti ja osallistua yhteisöön. Myös muut yleissopimuksessa vahvistetut periaatteet ovat olennaisen tärkeitä 19 artiklan tulkinnassa ja soveltamisessa.

4. Itsenäinen elämä ja inklusiivinen elämä yhteisössä ovat ajatuksia, joiden historiallisena pohjana on ollut vammaisten henkilöiden vaatimus hallita tapaa, jolla he haluavat elää, luomalla voimaannuttavia tukimuotoja, kuten henkilökohtaista apua, ja vaatimalla, että yhteisön tilat noudattavat kaikille sopivan suunnittelun periaatteita.
5. Yleissopimuksen johdanto-osassa sopimuspuolet tunnustavat, että monet vammaiset henkilöt elävät köyhyydessä, ja korostavat tarvetta käsitellä köyhyyden vaikutuksia. Sosiaalisen syrjäytymisen kustannukset ovat korkeat, koska syrjäytyminen ylläpitää riippuvuutta ja vaikuttaa siten yksilön vapauksiin. Sosiaalinen syrjäytyminen aiheuttaa myös leimautumista, eristämistä ja syrjintää, mikä voi johtaa väkivaltaan, hyväksikäyttöön ja pahoinpitelyyn, sekä kielteisiä stereotyyppioita, jotka ruokkivat vammaisten henkilöiden syrjäytymiskierrettä. Vammaisten henkilöiden yhteiskunnalliseen osallisuuteen tähtäävät politiikat ja konkreettiset toimintasuunnitelmat muun muassa edistämällä heidän oikeuttaan itsenäiseen elämään (19 artikla) ovat kustannustehokas keino varmistaa oikeuksista nauttiminen, kestävä kehitys ja köyhyyden vähentäminen.
6. Tämän yleiskommentin tarkoituksena on auttaa sopimuspuolia 19 artiklan täytäntöönpanossa ja yleissopimuksen mukaisten velvoitteiden täyttämässä. Yleiskommentissa käsitellään ensisijaisesti velvollisuutta varmistaa, että jokainen yksilö voi nauttia oikeudesta elää itsenäisesti osana yhteisöä, mutta yleiskommentti liittyy myös muihin yleissopimuksen määräyksiin. 19 artikla on yksi yleissopimuksen laajimmista ja läpileikkaavimmista artikloista, minkä vuoksi sitä on pidettävä olennaisena osana yleissopimuksen täysimääräistä täytäntöönpanoa.

7. Yleissopimuksen 19 artiklaan sisältyy kansalaisyhteiskunnallisia ja poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia, ja se on esimerkki kaikkien ihmisoikeuksien keskinäisestä yhteydestä ja riippuvuudesta sekä jakamattomuudesta. Oikeus elää itsenäisesti ja osallistua yhteisöön voi toteutua vain, jos kaikkia tässä artiklassa vahvistettuja kansalaisyhteiskunnallisia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia kunnioitetaan. Kansainvälisessä ihmisoikeuslainsäädännössä asetetaan velvoitteita, joilla on välitön vaikutus, ja muita velvoitteita, jotka voidaan täyttää asteittain.¹ Täysimääräinen täyttäminen edellyttää myös rakenteellisia muutoksia, jotka on ehkä toteutettava vaiheittain riippumatta siitä, ovatko kyseessä kansalaisyhteiskunnalliset ja poliittiset oikeudet vai sosiaaliset, taloudelliset ja sivistykselliset oikeudet.
8. Yleissopimuksen 19 artikla heijastaa kulttuuristen lähestymistapojen moninaisuutta ihmisten elämässä ja siinä varmistetaan, että artiklan sisältö ei ole painottunut tiettyihin kulttuurisiin normeihin ja arvoihin. Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä ovat ihmiselämän yleismaailmallisia peruskäsitteitä, joita sovelletaan myös vammaisuuteen. Ne tarkoittavat vapautta tehdä valintoja ja vaikuttaa omaa elämää koskeviin päätöksiin mahdollisimman suurella itsemääräämisoikeudella ja osana yhteiskuntaa, jossa kaikki ovat riippuvaisia toisistaan. Tämä oikeus on toteutettava tehokkaasti erilaisissa taloudellisissa, sosiaalisissa, kulttuurisissa ja poliittisissa yhteyksissä. Oikeus elää itsenäisesti ja osallistua yhteisöön koskee kaikkia vammaisia henkilöitä rodusta, ihonväristä, alkuperästä, sukupuolesta, raskaana olemisesta ja äitiydestä, siviilisäädystä, per-

1 Ks. taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3 (1990) sopimuspuolten velvollisuuksien luonteesta (1 ja 2 artikla).

heeseen tai uraan liittyvästä asemasta, sukupuoli-identiteetistä, seksuaalisesta suuntautumisesta, kielestä, uskonnosta, poliittisista tai muista mielipiteistä, kansallisesta, etnisestä tai sosiaalisesta alkuperästä, kuulumisesta alkuperäisväestöön, maahanmuuttaja-, pakolais- tai turvapaikan saaneen henkilön asemasta, kuulumisesta kansalliseen vähemmistöön, taloudellisesta asemasta tai omaisuudesta, terveydentilasta, geneettisestä tai muusta taipumuksesta sairauteen, syntymästä ja iästä tai mistä tahansa muusta riippumatta.

9. Yleissopimuksen 19 artiklaan sisältyvän oikeuden juuret ovat syvässä kansainvälisessä ihmisoikeuslainsäädännössä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 29 artiklan 1 kohdassa korostetaan yksilön henkilökohtaisen kehityksen ja yhteisöön kuulumisen yhteiskunnallisen ulottuvuuden keskinäistä riippuvuutta: "Jokaisella ihmisellä on velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan, koska vain sen puitteissa hänen yksilöllisen olemuksensa vapaa ja täysi kehitys on mahdollinen." Yleissopimuksen 19 artikla perustuu niin kansalaisoikeuksiin ja poliittisiin oikeuksiin kuin taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin: oikeus vapaaseen liikkuvuuteen ja vapaus valita asuinpaikkansa (kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 12 artikla) sekä oikeus tyydyttävään elintasoon, joka käsittää riittävän ravinnon, vaatetuksen ja sopivan asunnon (taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 11 artikla), ja perusviestintäoikeudet muodostavat perustan oikeudelle elää itsenäisesti ja olla osa yhteisöä. Liikkumisen vapaus, riittävä elintaso sekä kyky ymmärtää ja saada ymmärretyiksi mieltymyksiä, valintoja ja päätöksiä ovat ihmisarvon ja henkilön vapaan kehityksen välttämättömiä edellytyksiä.²

2 Ks. ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, 22 artikla: Ihmisoikeuskomitean yleiskommentti nro 27 (1997) liikkumisvapaudesta, 1 kohta: Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 4 (1991) riittävästä asumisesta, 7 kohta.

- 10.** Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa korostetaan naisten ja miesten tasa-arvoa ja tuomitaan naisten syrjintä sen kaikissa muodoissa (1 artikla). Yleissopimuksessa vahvistetaan naisten ja miesten tasa-arvo oikeudellisissa kysymyksissä, mukaan lukien oikeustoimikelpoisuus ja mahdollisuudet käyttää sitä (15 artiklan 2 kohta). Lisäksi siinä kehoitetaan sopimuspuolia tunnustamaan samat oikeudet henkilöiden liikkumista sekä heidän asuin- ja kotipaikkansa valinnanvapautta koskevassa lainsäädännössä (15 artiklan 4 kohta).
- 11.** Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 9 artiklan 1 kohdassa edellytetään, että sopimusvaltiot "takaavat, ettei lasta eroteta vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti paitsi, kun toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, toteavat soveltuvien lakien ja menettelytapojen mukaisesti sen olevan lapsen edun mukaista". Yleissopimuksen sopimuspuolet "antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä sekä huolehtivat lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämisestä", kuten 18 artiklan 2 kohdassa taataan. Lisäksi 20 artiklan 1 kohdassa vahvistetaan, että "lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vieraalla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen", ja 20 artiklan 2 kohdassa, että "sopimusvaltiot takaavat tällaiselle lapselle vaihtoehtoisen hoidon kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti". Vaihtoehtoisen hoidon antaminen vammaisuuden perusteella olisi syrjivää.
- 12.** Lisäksi 23 artiklan 1 kohdassa vahvistetaan, että vammaisen lapsen tulisi saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä olois-

sa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen aktiivista osallistumista yhteisönsä toimintaan. Lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut huolensa laitoksiin sijoitettujen vammaisten lasten suuresta määrästä ja kehottanut sopimuspuolia tukemaan laitosasumisen purkamista koskevien ohjelmien avulla heidän kykyään elää perheessään, laajennetussa perheessä tai sijaishuollossa.³

- 13.** Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat kansainvälisen ihmisoikeuslainsäädännön peruseriaatteita, ja ne on kirjattu kaikkiin keskeisiin ihmisoikeusvälineisiin. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevä komitea vetosi vammaisia henkilöitä koskevassa yleiskommentissaan nro 5 (1994), että "sosiaalisten esteiden asettamisen avulla aikaansaatu erottelu ja eristäminen" katsotaan syrjinnäksi. Lisäksi komitea on painottanut 11 artiklan osalta, että oikeus riittävään elintasoon ei tarkoita ainoastaan riittävän ravinnon ja esteettömän asunnon saatavuutta sekä muita perustavanlaatuisia aineellisia edellytyksiä, vaan myös sellaisten tukipalvelujen, apuvälineiden ja teknologioiden saatavuutta, jotka kunnioittavat täysimääräisesti vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksia.
- 14.** Yleissopimuksen 19 artiklan ja tämän yleiskommentin sisällön on ohjattava ja tuettava asumista ja kestävästä kaupunkikehitystä käsittelevän Yhdistyneiden kansakuntien konferenssin (Habitat III) hyväksymän uuden kaupunkikehitysohjelman täytäntöönpanoa kiinteänä osana kestävästä kehityksen Agenda 2030 -toimintaohjelmaa ja kestävästä kehityksen tavoitteita. Uudessa kaupunkikehitysohjelmassa kannatetaan visiota kaupungeista ja ihmisasutuksista, joissa kaikki ihmiset voivat nauttia yhtäläisistä oikeuksista ja mahdollisuuksista,

³ Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 9 (2006) vammaisten lasten oikeuksista, 47 kohta.

edistämällä inklusiivisia, oikeudenmukaisia, turvallisia, terveellisiä, esteettömiä, kohtuuhintaisia, joustavia ja kestäviä kaupunkeja ja ihmisasutuksia. Yleissopimuksen 19 artiklaan liittyen kestävän kehityksen tavoite 10.2 kaikkien ihmisten sosiaalisen, taloudellisen ja poliittisen osallistumisen edistämisestä ja siihen kannustamisesta sekä tavoite 11.1 riittävän, turvallisen ja kohtuuhintaisen asunnon saatavuuden takaamisesta kaikille ovat erityisen tärkeitä.

15. Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on havainnut edistymistä 19 artiklan täytäntöönpanossa viimeisen vuosikymmenen aikana. Komitea panee kuitenkin merkille, että 19 artiklan tavoitteiden ja hengen sekä sen täytäntöönpanon laajuuden välillä on kuilu. Jäljellä on seuraavanlaisia esteitä:

- a.** oikeudellisen kelpoisuuden epäminen joko muodollisten lakien ja käytäntöjen kautta tai tosiasiallisesti päättämällä asuinjärjestelyistä vammaisen henkilön puolesta;
- b.** yhteiskunnallisen tuen ja suojelujärjestelmien riittämättömyys itsenäisen elämän varmistamiseksi yhteisössä;
- c.** henkilökohtaisen avun ja yksilöllisen tuen antamiseen tarkoitettujen oikeudellisten kehysten ja osoitettujen määrärahojen riittämättömyys;
- d.** fyysinen ja sääntelyllinen laitoksiin sijoittaminen, mukaan lukien lastenhoito ja pakkohoito kaikissa muodoissaan;
- e.** laitosasumisen purkamista koskevien strategioiden ja suunnitelmien puute ja jatkuvat investoinnit laitoshoitoympäristöihin;
- f.** kielteiset asenteet, leimautuminen ja stereotypiat, jotka estävät vammaisten henkilöiden osallistumisen yhteisöön ja saatavilla olevan avun saamisen;

- g.** väärinkäsitykset oikeudesta itsenäiseen elämään yhteisössä;
- h.** saatavilla olevien, hyväksyttävien, kohtuuhintaisten, esteettömien ja mukautettavien palvelujen ja tilojen, kuten kuljetuksen, terveydenhuollon, koulujen, julkisten tilojen, asumisen, teattereiden, elokuvateattereiden, tavaroiden ja palvelujen sekä julkisten rakennusten, puute;
- i.** riittävien seurantamekanismien puute 19 artiklan asianmukaisen täytäntöönpanon varmistamiseksi, mukaan lukien vammaisia edustavien järjestöjen osallistuminen;
- j.** vammaisuuden riittämätön valtavirtaistaminen yleisiin talousarviomäärärahoihin;
- k.** epäasianmukainen hajauttaminen, joka johtaa paikallisviranomaisten välisiin eroihin ja epätasa-arvoisiin mahdollisuuksiin elää itsenäisesti jossakin sopimuspuolen yhteisössä.

II. Yleissopimuksen 19 artiklan normatiivinen sisältö

A. Määritelmät

16. Tässä yleiskommentissa käytetään seuraavia määritelmiä:

- a. *Itsenäinen elämä*. Itsenäinen elämä / eläminen itsenäisesti tarkoittaa sitä, että vammaisille henkilöille tarjotaan kaikki tarvittavat keinot, jotta he voivat tehdä valintoja ja hallita elämäänsä ja tehdä kaikki elämäänsä koskevat päätökset. Henkilökohtainen itsemääräämisoikeus on olennaisen tärkeää itsenäisessä elämässä, jossa pääsy kuljetukseen, tiedottamiseen, viestintään ja henkilökohtaiseen apuun, asuinpaikka, päivittäiset rutiinit, tottumukset, ihmisarvoinen työ, henkilökohtaiset suhteet, vaatetus, ravitsemus, hygienia ja terveydenhuolto, uskonnollinen toiminta, kulttuuritoiminta sekä seksuaali- ja lisääntymisoikeudet ovat vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Nämä toimet ovat yhteydessä ihmisen identiteetin ja persoonallisuuden kehittymiseen: missä ja kenen kanssa asumme, mitä syömme, haluammeko mennä nukkumaan aikaisin vai myöhään yöllä, olemmeko sisällä tai ulkona, pidämmekö pöydällä pöytäliinaa ja kynttilöitä, onko meillä lemmikkieläimiä tai kuuntelemmeko musiikkia. Tällaiset toimet ja päätökset määrittävät sitä, keitä olemme. Itsenäinen elämä on olennainen osa yksilöllistä riippumattomuutta ja vapautta, eikä se välttämättä tarkoita elämistä yksin. Sitä ei myöskään tulisi tulkita pelkästään kyvyksi suorittaa päivittäisistä askareista itsenäisesti. Pikemminkin sitä olisi pidettävä valinnan ja valvonnan vapautena 3 artiklan a kohdassa vahvistetun henkilöiden synnynnäisen arvon ja yksilöllisen it-

semääräämisoikeuden kunnioittamisen mukaisesti. Riippumattomuus henkilökohtaisena itsemääräämisoikeutena tarkoittaa, että vammaiselta henkilöltä ei viedä mahdollisuutta tehdä valintoja ja käyttää määräysvaltaa asioissa, jotka koskevat hänen henkilökohtaista elämäntapaansa ja päivittäisiä toimiansa.

- b.** *Osallisuus yhteisössä.* Oikeus osallistua yhteisöön liittyy täysimääräisen ja tehokkaan yhteiskuntaan osallistumisen periaatteen, joka on vahvistettu muun muassa yleissopimuksen 3 artiklan c kohdassa. Osallisuus yhteisössä tarkoittaa täysipainoista sosiaalista elämää ja sellaisten koko väestölle suunnattujen palvelujen sekä vammaisille henkilöille suunnattujen tukipalvelujen saatavuutta, jotka mahdollistavat heidän täysimääräisen osallisuutensa ja osallistumisensa kaikkiin sosiaalisen elämän aloihin. Nämä palvelut voivat liittyä muun muassa asumiseen, kuljetukseen, ostosten tekemiseen, koulutukseen, työllisyyteen, vapaa-ajantoimintaan ja kaikkiin muihin yleisölle tarkoitettuihin tiloihin ja palveluihin, myös sosiaaliseen mediaan. Oikeus sisältää myös pääsyn kaikkiin yhteisön poliittisen ja kulttuurielämän toimiin ja tapahtumiin, muun muassa julkisiin tapaamisiin, urheilutapahtumiin, kulttuurifestivaaleihin ja uskonnollisiin juhliin, festivaaleihin sekä muuhun toimintaan, johon vammaiset haluavat osallistua.
- c.** *Itsenäiset asuinjärjestelyt.* Sekä itsenäinen eläminen että yhteisöön osallistuminen viittaavat kaikenlaisen laitospäiväasumisen ulkopuolisiin elinympäristöihin. Kyse ei ole "pelkästään" asumisesta tietyssä rakennuksessa tai ympäristössä, vaan ennen kaikkea siitä, ettei henkilö menetä valinnanmahdollisuuttaan ja riippumattomuuttaan sen seurauksena, että hänet velvoitetaan

elämään tietynlaista elämää ja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä. Itsenäiseksi asuinjärjestelyiksi ei voida kutsua sen enempää suuria, yli sadan asukkaan laitoksia kuin pienempiä, 5-8 asukkaan ryhmäkotejakaan tai edes yksilön omaa asuntoa, jos ne sisältävät muita laitosten tai laitosmaisuuksien piirteitä. Vaikka laitospaikat ympäristöt voivat poiketa toisistaan koon, nimen ja järjestämistavan perusteella, niissä on havaittavissa tiettyjä yhteisiä, laitosmaisuuksia määrittäviä tekijöitä, kuten avustajien pakollinen jakaminen muiden henkilöiden kanssa ja rajallinen vaikutusvalta siihen, keneltä apua täytyy ottaa vastaan; henkilön eristäminen ja erottelu itsenäisestä elämästä ja osallisuudesta yhteisössä; valinnanmahdollisuuden puuttuminen päivittäisessä päätöksenteossa; valinnanmahdollisuuden puuttuminen sen suhteen, kenen kanssa henkilö asuu; rutiinien joustamattomuus huolimatta henkilön omasta tahdosta ja mieltymyksistä; täysin samanlaisten toimintojen suuntaaminen samassa paikassa olevalle ihmisryhmälle tietyn viranomaisen alaisuudessa; holhoava asenne palvelujen tarjoamisessa; asuinjärjestelyjen valvonta; ja usein myös samassa elinympäristössä elävien vammaisten henkilöiden epäsuhtainen määrä. Laitokset voivat tarjota vammaisille henkilöille jonkinlaisen valinnan- ja hallinnanmahdollisuuden. Nämä valinnat rajoittuvat kuitenkin tiettyihin elämänalueisiin eivätkä muuta laitosten eristävää luonnetta. Laitosasumisen purkamista koskevat politiikat edellyttävät siis sellaisten rakennemuutosten toteuttamista, jotka ulottuvat laitosmaisten ympäristöjen sulkemisen ulkopuolelle. Suuret tai pienet ryhmäkodit ovat erityisen vaarallisia lapsille, joille ei ole olemassa vaihtoehtoa, joka täyttäisi lapsen tarpeen kasvaa perheessä. Perheenomaisetkin laitokset ovat laitoksia, eivätkä ne korvaa perheen antamaa huolenpitoa.

d. *Henkilökohtainen apu.* Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan vammaisen henkilön saatavilla olevaa henkilölähtöistä/käyttäjävetoista toisen ihmisen antamaa tukea, ja se on väline itsenäiseen elämään. Vaikka henkilökohtaisen avun muodot voivat vaihdella, tietyt piirteet erottavat sen muista henkilökohtaisen avun tyypeistä:

I. Henkilökohtaista apua on rahoitettava yksilöllisten kriteerien perusteella ja siinä on otettava huomioon ihmisarvoista työtä koskevat ihmisoikeusnormit. Vammaisen henkilön on voitava hallita rahoitusta ja sen tulee olla hänelle suunnattua kaiken tarvittavan avun maksamiseksi. Henkilökohtainen apu perustuu yksilöllisten tarpeiden arviointiin ja yksilöllisiin elämäntilanteisiin. Yksilölliset palvelut eivät saa johtaa budjetin pienentymiseen ja/tai suurempiin henkilökohtaisiin maksuihin;

II. Palvelun tulee olla vammaisen henkilön määräysvallassa eli hän voi joko tehdä sopimuksen eri palveluntarjoajien tarjoamasta palvelusta tai toimia työnantajana. Vammaiset henkilöt voivat räätälöidä oman palvelunsa eli suunnitella palvelun ja päättää, keneltä, miten, milloin, missä ja millä tavalla palvelua otetaan vastaan, ja ohjata palveluntarjoajia;

III. Henkilökohtainen apu on kahdenvälinen suhde. Henkilökohtaisen avun saaja huolehtii henkilökohtaisen avustajan rekrytoinnista, koulutuksesta ja valvonnasta. Henkilökohtaisia avustajia ei pitäisi joutua jakamaan ilman henkilökohtaisen avun saajan nimenomaista ja vapaaehtoista suostumusta. Henkilökohtaisten avustajien jakaminen voi rajoittaa ja haitata itsemääräämisoikeuteen perustuvaa ja spontaania osallistumista yhteisössä;

- IV. Palvelujen tarjoamisen itsenäinen hallinta.** Henkilökohtaista apua tarvitsevat vammaiset henkilöt voivat elämäntilanteensa ja mieltymystensä mukaan vapaasti valita, missä määrin he hallitsevat palvelujen tarjoamista. Vaikka toinen taho hoitaisikin työnantajan velvollisuudet, vammaisen henkilön on aina oltava keskeisessä asemassa apua koskevissa päätöksissä, ja hänen henkilökohtaisia mieltymyksiään on tiedusteltava ja kunnioitettava. Henkilökohtaiseen apuun liittyvää määräysvaltaa voidaan käyttää tuetun päätöksenteon avulla.
- 17.** Tukipalvelujen tarjoajat kuvaavat usein väärin palvelujaan käyttämällä termejä "itsenäinen" tai "yhteisöasuminen" sekä "henkilökohtainen apu", vaikka käytännössä tällaiset palvelut eivät täyttäisi 19 artiklan vaatimuksia. Pakolliset "pakettiratkaisut", joissa muun muassa yhdistetään tietyn palvelun saatavuus toiseen palveluun, kahden tai useamman henkilön odotetaan asuvan yhdessä taikka joissa tietty palvelu voidaan toteuttaa vain määrätyn asuinjärjestelyn osana, eivät ole 19 artiklan mukaisia. Sellaista henkilökohtaista apua, jossa vammaisella henkilöllä ei ole täyttä itsemääräämisoikeutta ja omaa määräysvaltaa, on pidettävä 19 artiklan vastaisena. Niille henkilöille, joilla on viestinnässään monimuotoisia erityistarpeita, mukaan lukien henkilöt, jotka käyttävät vaihtoehtoisia viestintämuotoja (ts. ei-esittävää viestintää, joka tapahtuu esimerkiksi kasvojen ilmeiden, kehon asentojen ja ääntelyn välityksellä), tulee tarjota asianmukaista tukea, jonka avulla he voivat muodostaa ja välittää ohjeitaan, päätöksiään, valintojaan ja/tai mieltymyksiään sekä saada ne tunnustetuiksi ja kunnioitetuiksi.

B. 19 artiklan johdantokappale

- 18.** Yleissopimuksen 19 artiklassa vahvistetaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus ja tunnustetaan heidän yhdenvertainen oikeutensa elää itsenäisinä yhteisössä. Jotta oikeus elää itsenäisesti, tehdä valintoja yhdenvertaisesti muiden kanssa ja osallistua yhteisöön voi toteutua, sopimuspuolten on toteutettava tehokkaita ja asianmukaisia toimia tehdäkseen vammaisille henkilöille helpommaksi nauttia tästä oikeudesta täysimääräisesti sekä helpottaakseen heidän täysimääräistä osallisuuttaan ja osallistumistaan yhteisöön.
- 19.** Artikla kattaa kaksi käsitettä, jotka mainitaan selvästi vain sen otsikossa: oikeus itsenäiseen elämään ja oikeus osallisuuteen yhteisössä. Oikeudella itsenäiseen elämään viitataan yksilölliseen ulottuvuuteen, oikeutena henkilökohtaiseen emansipaatioon ilman, että mukaanpääsyä ja mahdollisuuksia evätään, kun taas oikeuteen osallistua yhteisöön liittyy yhteiskunnallinen ulottuvuus eli positiivinen oikeus kehittää inklusiivisia ympäristöjä. Oikeus, sellaisena kuin se on vahvistettu 19 artiklassa, kattaa molemmat käsitteet.
- 20.** Yleissopimuksen 19 artiklassa viitataan nimenomaisesti kaikkiin vammaisiin henkilöihin. Vammaisten henkilöiden oikeutta itsenäisyyteen ja itsenäiseen elämään yhteisössä ei voida kieltää tai rajoittaa vetoamalla minkään tasoisen oikeudellisen kelpoisuuden täyteen tai osittaiseen rajoittamiseen taikka tarvittavan tuen "asteeseen".
- 21.** Kun vammaisten henkilöiden arvioidaan tarvitsevan vaativan tason henkilökohtaista palvelua, sopimuspuolet pitävät laitoksia usein ainoana ratkaisuna, erityisesti silloin, kun henkilökohtaisten palvelujen katsotaan olevan liian kalliita tai vammaisen henkilön katso-

taan olevan kyvytön asumaan muualla kuin laitoksessa. Älyllisesti kehitysvammaisten, erityisesti sellaisten henkilöiden, joilla on viestinnässään monimuotoisia erityistarpeita, arvioidaan usein olevan kykenemättömiä elämään muualla kuin laitoksessa. Tällainen ajattelu on vastoin 19 artiklaa, jossa oikeus itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä ulotetaan kaikkiin vammaisiin henkilöihin riippumatta heidän älyllisten kykyjensä tasosta, omatoimisuudestaan tai tukitarpeistaan.

- 22.** Kaikkien vammaisten henkilöiden on voitava vapaasti päättää aktiivisuudestaan ja kuulua valitsemiinsa kulttuureihin, ja heillä on oltava muihin yhteisön jäseniin nähden yhdenvertaiset mahdollisuudet valintojen tekemiseen ja elämänsä hallintaan. Itsenäinen elämä ei toteudu, jos edistetään "ennalta määrättyä" yksilöllistä elämäntapaa. Nuoria vammaisia ei pitäisi pakottaa asumaan ikääntyneille vammaisille suunnitelluissa ympäristöissä ja päinvastoin.
- 23.** Kaikkia sukupuolia edustavat vammaiset henkilöt ovat oikeudenhaltijoita ja nauttivat yhdenvertaisesta suojelusta 19 artiklan nojalla. Olisi toteutettava kaikki asianmukaiset toimet naisten täysimääräisen kehityksen, edistymisen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen varmistamiseksi. Lesbojen, homojen, biseksuaalien, transihmisten, queerien ja intersukupuolisten vammaisten henkilöiden on saatava nauttia yhdenvertaisesta suojelusta 19 artiklan nojalla ja näin ollen heidän henkilökohtaisia suhteitaan on kunnioitettava. Lisäksi oikeus elää itsenäisesti ja kuulua yhteisöön kattaa kaikkiin ikäryhmiin, etnisiin ryhmiin, kastittomiin tai kielellisiin ja/tai uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien vammaisten henkilöiden sekä maahanmuuttajien, turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten suojelun.

C. 19 artiklan a-kohta

- 24.** Mahdollisuus valita sekä päättää, miten, missä ja kenen kanssa asua, on keskeinen ajatus itsenäisessä elämisessä ja osallisuudessa yhteisössä. Valinnanmahdollisuus ei siis rajoitu asuinpaikkaan, vaan se kattaa kaikki henkilön asuinjärjestelyihin liittyvät näkökohdat: henkilön päiväohjelman ja -rutiinin sekä elämäntavan ja -tyylin kattaen yksityisen ja julkisen piirin päivittäin ja pitkällä aikavälillä.
- 25.** Vammaisilla henkilöillä ei useinkaan ole mahdollisuutta tehdä valintoja, koska valinnanvaraa ei ole. Näin on esimerkiksi silloin, kun perheen tuki on ainoa vaihtoehto, kun tukea ei ole saatavilla laitosten ulkopuolella, kun asunnot eivät ole esteettömiä tai kun tukea ei anneta yhteisössä ja kun tukea annetaan vain tietyissä asuinmuodoissa, kuten ryhmäkodeissa tai laitoksissa.
- 26.** Vammaisten henkilöiden valinnanmahdollisuus saattaa jäädä toteutumatta myös sen vuoksi, ettei erilaisia vaihtoehtoja koskeva tieto ole heidän saatavillaan ja/tai sellaisten holhoustoimilainsäädännöstä taikka muusta vastaavasta lainsäädännöstä kumpuavien oikeudellisten rajoitusten takia, jotka estävät vammaisia henkilöitä käyttämästä oikeudellista kelpoisuuttaan. Vaikka kyse ei olisikaan lain asettamista rajoituksista, muut henkilöt, kuten perheet, hoitajat tai paikallisviranomaiset, käyttävät joskus määräysvaltaa ja rajoittavat yksilön valintoja toimimalla hänen puolestaan päätöksentekijänä.
- 27.** Oikeushenkilöllisyys ja oikeustoimikelpoisuus ovat perustana vammaisten henkilöiden itsenäisen elämän toteutumiseksi yhteisössä. Näin ollen 19 artikla liittyy yleissopimuksen 12 artiklassa vahvistettuun oikeushenkilöllisyyden ja oikeustoimikelpoisuuden tunnistamiseen ja käyttämiseen, ja sitä selitetään tarkemmin komitean

yleiskommentissa nro 1 (2014) yhdenvertaisuudesta lain edessä. Lisäksi se liittyy 14 artiklassa asetettuun kieltoon pidättää henkilö vammaisuuden takia, mitä selostetaan tarkemmin aihepiiriä koskevissa suuntaviivoissa.⁴

D. 19 artiklan b-kohta

- 28.** Yksilölliset tukipalvelut on katsottava ennemminkin oikeudeksi kuin lääketieteellisen, sosiaalisen tai hyväntekeväisyyteen pohjautuvan hoivan muodoksi. Monille vammaisille henkilöille erilaisten yksilöllisten tukipalvelujen saatavuus on edellytys itsenäiselle elämälle yhteisössä. Vammaisilla henkilöillä on oikeus valita palvelut ja palveluntarjoajat omien tarpeidensa ja henkilökohtaisten mieltymystensä mukaisesti, ja yksilöllisen tuen olisi oltava riittävän joustavaa mukautuakseen "käyttäjien" tarpeisiin eikä päinvastoin. Tämä velvoittaa sopimuspuolet varmistamaan sellaisten pätevien asiantuntijoiden riittävän määrän, jotka pystyvät tunnistamaan käytännön ratkaisuja itsenäisen elämän esteisiin yhteisössä yksilön tarpeiden ja mieltymysten mukaisesti.
- 29.** Artiklan b-kohdassa määritellään erilaisia yksilöllisiä palveluja, jotka kuuluvat tukipalvelujen luokkaan. Ne eivät rajoitu vain kotiin annettaviin palveluihin, vaan ne on voitava ulottaa myös työllisyyden, koulutuksen sekä poliittisen ja kulttuurisen osallistumisen alueille; vanhemmuuden vahvistamiseen ja mahdollisuuteen olla yhteydessä perheeseen ja muihin henkilöihin; osallistumiseen poliittiseen ja kulttuurielämään; yksilön vapaa-aikaan liittyviin kiinnostuksen kohteisiin ja aktiviteetteihin sekä matkailuun ja virkistymiseen.

⁴ Suuntaviivat vammaisten henkilöiden oikeudesta vapautteen ja turvallisuuden (A/72/55, liite).

- 30.** Vaikka yksilöllisten tukipalvelujen nimi, tyyppi tai laji voi vaihdella sopimuspuolen kulttuuristen, taloudellisten ja maantieteellisten erityispiirteiden mukaan, kaikki tukipalvelut on suunniteltava tukemaan elämistä yhteisössä ja estämään eristämistä ja erottelua muista, ja niiden on tosiasiaassa sovelluttava tähän tarkoitukseen. On tärkeää, että näiden tukipalvelujen tavoitteena on täysimääräinen osallisuus yhteisössä. Tämän vuoksi laitosmaiset tukipalvelut, jotka erottelevat ihmisiä ja rajaavat itsemääräämisoikeutta, eivät ole 19 artiklan b-kohdan mukaan sallittuja.
- 31.** On myös muistettava, että kaikki tukipalvelut on suunniteltava ja toteutettava tavalla, joka tukee normin perimmäistä tarkoitusta: täysimääräistä, yksilöllistä, itse valittua ja tehokasta osallisuutta ja osallistumista sekä itsenäistä elämää.

E. 19 artiklan c-kohta

- 32.** Artiklan tässä osiossa mainitut palvelut ja järjestelyt ovat muuhun kuin vammaisuuteen perustuvia koko väestölle tarkoitettuja yhteisön palveluja ja järjestelyjä. Niihin kuuluu laaja valikoima palveluja, kuten asuminen, yleiset kirjastot, sairaalat, koulut, kuljetukset, kaupat, torit, museot, internet, sosiaalinen media ja vastaavat järjestelyt ja palvelut. Niiden on oltava saatavilla, yleisesti saatavissa, hyväksyttäviä ja mukautettavia kaikille vammaisille henkilöille yhteisössä.
- 33.** Yhteisön järjestelyjen, tavaroiden ja palvelujen saavutettavuus ja inklusiivista ja saavutettavaa työpaikkaa, koulutusta ja terveydenhuoltoa koskevan oikeuden käyttö ovat olennaisia edellytyksiä vammaisten henkilöiden osallisuudelle ja osallistumiselle yhteisöön. Erilaiset laitosasumisen purkamista koskevat ohjelmat ovat osoittaneet, että laitosten sulkeminen niiden koosta ja asukkaiden

yhteisöön sijoittamisesta riippumatta ei itsessään riitä. Tällaisiin uudistuksiin on yhdistettävä kattavia palvelujen ja yhteisön kehitysohjelmia, myös tiedotusohjelmia. Esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseksi suunnitellut rakenteelliset uudistukset voivat vähentää vammaisille suunnattujen palvelujen kysyntää.

- 34.** Aineellisen soveltamisalan osalta 19 artikla kattaa turvallisen ja asianmukaisen asumisen, yksilöllisten palvelujen sekä yhteisön järjestelyjen ja palvelujen saatavuuden. Asunnon saaminen tarkoittaa mahdollisuutta elää yhteisössä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yleissopimuksen 19 artiklaa ei ole pantu täytäntöön asianmukaisesti, jos asuntoja on tarjolla vain erityisesti suunnitelluilla alueilla ja ne järjestetään siten, että vammaisten henkilöiden on asuttava samassa rakennuksessa, kompleksissa tai naapurustossa. Vammaisille henkilöille tarkoitettuja esteettömiä asuntoja, asuivatpa henkilöt yksin tai perheen kanssa, tulee olla saatavilla riittävä määrä kaikilla yhteisön alueilla, jotta vammaisille henkilöille taataan oikeus ja mahdollisuus valita. Tätä varten tarvitaan esteettömiä uusia asuinrakennuksia ja olemassa olevien asuinrakennusten muokkaamista esteettömiksi. Lisäksi asumisen tulee olla vammaisille kohtuuhintaista.
- 35.** Tukipalvelujen on oltava turvallisen fyysisen ja maantieteellisen matkan päässä kaikkien kaupunki- tai maaseutualueilla asuvien vammaisten henkilöiden saatavilla. Niiden on oltava kohtuuhintaisia ottaen huomioon pienituloiset henkilöt. Palvelujen on myös oltava hyväksyttäviä, mikä tarkoittaa, että niiden tulee vastata yleistä laatutasoa ja olla sukupuoleen, ikään ja kulttuuriin sovitettuja.
- 36.** Sellaiset yksilölliset tukipalvelut, jotka eivät salli henkilökohtaisten valintojen tekemistä ja omien asioiden hallintaa, eivät turvaa itsestä elämää yhteisössä. Vammaisille henkilöille tarjotaan usein

kustannustehokkuuden vuoksi tukipalveluja asumis- ja tukipalvelujen yhdistelmänä (joka toteutetaan "pakettiratkaisuna"). Vaikka tätä lähtökohtaa voidaan perustella taloudelliselta kannalta, kustannustehokkuuteen liittyvät näkökohdat eivät saa mennä kyseessä olevan ihmisoikeuden edelle. Vammaisten henkilöiden ei pitäisi joutua säännönmukaisesti jakamaan henkilökohtaista apua ja avustajia; tällaisen jakamisen olisi tapahduttava ainoastaan henkilöiden nimenomaisen ja vapaaehtoisen suostumuksen perusteella. Mahdollisuus valita on yksi kolmesta keskeisestä tekijästä oikeudessa elää itsenäisesti yhteisössä.

- 37.** Oikeus yhdenvertaisiin tukipalveluihin on rinnastettavissa velvollisuuden varmistaa vammaisten henkilöiden osallisuus ja osallistuminen yhteisön järjestelyihin ja palveluihin liittyviin prosesseihin varmistuen, että yhteisön tilat ja järjestelyt vastaavat erityisiä tarpeita, ne ovat sukupuoleen ja ikään sovitettuja ja ne mahdollistavat vammaisten henkilöiden spontaanin osallistumisen yhteisössä. Lapsille itsenäistä elämää ja osallisuutta koskevan oikeuden ydin on oikeus kasvaa perheessä.

F. Ydinkohdat

- 38.** Komitea pitää tärkeänä yksilöidä 19 artiklan ydinkohdat sen varmistamiseksi, että jokainen sopimuspuoli toteuttaa sellaisen vakioidun vähimmäistukitason, joka riittää itsenäistä elämää ja yhteisöön osallistumista koskevan oikeuden käyttämiseksi. Sopimuspuolten olisi varmistettava, että 19 artiklan ydinkohtia noudatetaan aina, erityisesti rahoitus- tai talouskriisien aikana. Ydinkohdat:
 - a.** varmistaa toimintarajoitteesta riippumatta komitean yleiskommentin nro 1 mukaisesti kaikkien vammaisten henkilöiden oi-

keus oikeudelliseen kelpoisuuteen päättää, missä, kenen kanssa ja miten he asuvat;

- b.** varmistaa syrjimättömyys asuntojen saatavuudessa, mukaan lukien tuloihin ja esteettömyyteen liittyvät seikat, ja sellaisten pakottavien rakennusmääräysten hyväksyminen, jotka sallivat uusien ja remontoitujen asuntojen esteettömyyden;
- c.** kehittää konkreettinen toimintasuunnitelma vammaisten henkilöiden itsenäistä elämistä varten yhteisössä, mukaan lukien toimet virallisten tukien osoittamiseksi itsenäiseen elämiseen yhteisössä, jotta esimerkiksi perheiden epävirallinen tuki ei olisi ainoa vaihtoehto;
- d.** kehittää ja panna täytäntöön yleisten peruspalvelujen esteettömyysvaatimuksia koskevaa lainsäädäntöä, suunnitelmia ja ohjeita sekä valvoa ja määrätä seuraamuksia niiden noudattamatta jättämisestä, jotta saavutetaan yhteiskunnallinen yhdenvertaisuus, mukaan lukien vammaisten henkilöiden osallistuminen sosiaaliseen mediaan, ja varmistetaan riittävä osaaminen tieto- ja viestintäteknologioiden alalla sen varmistamiseksi, että tällaisia teknologioita kehitetään, myös kaikille sopivan suunnittelun pohjalta, ja suojataan;
- e.** laatia konkreettinen toimintasuunnitelma ja toteuttaa toimia perustason, yksilöllisten, jakamattomien ja oikeusperusteisten vammaistukipalvelujen ja muiden palvelumuotojen kehittämiseksi ja toteuttamiseksi;
- f.** varmistaa, että 19 artiklan sisällön saavuttamisesta ei tingitä, ellei sellainen ole asianmukaisesti perusteltua ja kansainvälisen oikeuden mukaista;

- g.** kerätä johdonmukaisia määrällistä ja laadullista tietoa vammaisista henkilöistä, myös laitoksissa edelleen asuvista henkilöistä;
- h.** käyttää saatavilla olevaa rahoitusta, mukaan lukien alueellinen rahoitus ja kehitysyhteistyörahoitus, inklusiivisten ja saavutettavien itsenäisen elämisen palvelujen kehittämiseen.

III. Sopimuspuolten velvoitteet

- 39.** Sopimuspuolten velvoitteiden on heijastettava ihmisoikeuksien luonnetta joko absoluuttisina ja välittömästi sovellettavina (kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet) tai asteittain sovellettavina (taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet). Yleissopimuksen 19 artiklan a-kohtaa, oikeutta valita asuinpaikka sekä se, missä ja kenen kanssa asua, sovelletaan välittömästi, koska kyseessä on kansalaisoikeus ja poliittinen oikeus. Yleissopimuksen 19 artiklan b-kohta, oikeus yksilöllisiin, arvioituihin tukipalveluihin, on taloudellinen, sosiaalinen ja sivistyksellinen oikeus. Yleissopimuksen 19 artiklan c-kohta, oikeus käyttää palvelupaikkoja, on taloudellinen, sosiaalinen ja sivistyksellinen oikeus, sillä monet yleiset palvelut, kuten esteetön tieto- ja viestintäteknologia, verkkosivustot, sosiaalinen media, elokuvateatterit, julkiset puistot, teatterit ja urheilutilat, palvelevat sekä sosiaalisia että sivistyksellisiä tarkoituksia. Asteittaiseen toteuttamiseen liittyy välitön velvoite suunnitella ja hyväksyä konkreettisia strategioita, toimintasuunnitelmia ja resursseja tukipalvelujen kehittämiseksi sekä vammaisten henkilöiden osallistamiseksi olemassa oleviin ja uusiin yleisiin palveluihin.
- 40.** Kunnioittamisvelvoitteella ei ole ainoastaan negatiivinen ulottuvuus; sen positiivinen ulottuvuus edellyttää, että sopimuspuolet ryhtyvät kaikkiin tarvittaviin toimiin sen varmistamiseksi, että valtio tai yksityiset tahot eivät loukkaa 19 artiklassa vahvistettuja oikeuksia.

- 41.** Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteuttamiseksi asteittain sopimuspuolten on käytettävissä olevien voimavarojensa mukaan ryhdyttävä toimenpiteisiin.⁵ Tämä on tehtävä välittömästi tai kohtuullisen lyhyessä ajassa. Tällaisten toimenpiteiden tulisi olla tarkoituksellisia, konkreettisia, kohdennettuja ja niissä olisi hyödynnettävä kaikkia tarkoituksenmukaisia keinoja.⁶ Itsenäistä elämää yhteisössä koskevan oikeuden järjestelmällinen toteuttaminen edellyttää rakenteellisia muutoksia. Tämä koskee erityisesti laitosasumisen purkamista kaikissa sen muodoissa.
- 42.** Sopimuspuolilla on välitön velvollisuus ryhtyä strategiseen suunnitteluun asianmukaisessa määräajassa ja riittävin resurssein sekä tiiviissä ja kunnioittavassa yhteistyössä vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen kanssa laitosten ympäristöjen korvaamiseksi itsenäisen elämän tukipalveluilla. Sopimuspuolet voivat käyttää harkintavaltaa ohjelmallisen täytäntöönpanon osalta, mutta eivät korvaamisen osalta. Sopimuspuolten olisi neuvoteltava tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa heitä edustavien järjestöjen kautta siirtymäsuunnitelmista, jotta varmistetaan vammaisten henkilöiden täysimääräinen osallistaminen yhteisöön.

5 Ks. taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 2 artiklan 1 kohta ja vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen 4 artiklan 2 kohta.

6 Ks. taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3, 2 kohta.

43. Jos sopimuspuoli aikoo esimerkiksi talous- tai rahoituskriisin seurauksena toteuttaa toimia, jotka tarkoittavat palaamista 19 artiklan kannalta huonompaan tilanteeseen, sopimuspuolilla on velvollisuus osoittaa, että tällaiset toimet ovat väliaikaisia, välttämättömiä ja syrjimättömiä ja että sopimuspuoli kunnioittaa 19 artiklan keskeisiä velvoitteita.⁷
44. Velvollisuus asteittaiseen toteuttamiseen sisältää olettan, että sellaiset toimet, jotka johtavat huonompaan tilanteeseen taloudellisten, sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien nauttimisen suhteen, ovat sopimuksen vastaisia. Tällaiset toimet vievät vammaisilta henkilöiltä mahdollisuuden nauttia täysimääräisesti itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevasta oikeudesta. Tämän takia huonompaan tilanteeseen johtavat toimet ovat 19 artiklan vastaisia.
45. Sopimuspuolet eivät saa ryhtyä toimiin, jotka johtavat nykyistä huonompaan tilanteeseen suhteessa niihin itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden keskeisiin vähimmäisvelvoitteisiin, jotka on listattu tässä yleiskommentissa.
46. Sopimuspuolilla on välitön velvollisuus poistaa vammaisiin henkilöihin tai vammaisista henkilöistä koostuviin ryhmiin kohdistuva syrjintä ja turvata heidän yhtäläinen oikeutensa itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä. Tämä edellyttää, että sopimuspuolet kumoavat tai uudistavat politiikkoja, lakeja ja käytäntöjä, jotka estävät vammaisia henkilöitä esimerkiksi valitsemasta asuinpaikkaansa, hankkimasta kohtuuhintaisia ja esteettömiä asuntoja, vuokraamasta

7 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevän komitean puheenjohtajan taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sopimuspuolille osoittama 16. toukokuuta 2012 päivätty kirje: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Download.aspx?symbolno=INT%2fCESCR%2fSUS%2f6395&Lang=en.

majoitusta tai pääsemästä yleisiin palveluihin ja järjestelyihin heidän itsenäisyytensä edellyttämällä tavalla. Asteittainen toteuttaminen ei koske velvollisuutta varmistaa kohtuullisten mukautusten tekeminen (5 artiklan 3 kohta).

A. Kunnioittamisvelvoite

47. Kunnioittamisvelvoite edellyttää, että sopimuspuolet pidättäytyvät puuttumasta suoraan tai välillisesti taikka rajoittamasta millään tavalla yksilön käyttämää oikeutta itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä. Sopimuspuolten ei tulisi rajoittaa tai evätä keneltäkään mahdollisuutta elää itsenäisesti yhteisössä. Tämä koskee myös sellaisia lakeja, joilla suoraan tai välillisesti rajoitetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia valita asuinpaikkansa tai se, missä, miten ja kenen kanssa he haluavat asua taikka joilla rajoitetaan vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta. Sopimuspuolten tulisi uudistaa lakeja, jotka estävät 19 artiklassa vahvistettujen oikeuksien käyttämistä.
48. Kunnioittamisvelvoite edellyttää lisäksi, että sopimuspuolet kumoavat ja pidättäytyvät säätämästä lakeja, politiikkoja ja rakenteita, jotka ylläpitävät ja luovat esteitä tukipalvelujen sekä yleisten järjestelyjen ja palvelujen saatavuudelle. Kunnioittamisvelvoitteesta seuraa myös velvoite vapauttaa sellaiset henkilöt, jotka on suljettu tahdonvastaisesti mielenterveyshoitoon tai joiden vapautta rajoitetaan muulla tavoin vammaisuuden vuoksi. Lisäksi kunnioittamisvelvoitteeseen sisältyy kaikenlaisen holhoamisen kieltäminen ja velvoite korvata toisen henkilön puolesta päättäminen tuetun päätöksenteon vaihtoehdoilla.

- 49.** Vammaisten henkilöiden oikeuksien kunnioittaminen 19 artiklan mukaisesti tarkoittaa, että sopimuspuolten on vaiheittain purettava laitosasuminen. Sopimuspuolet eivät saa rakentaa uusia laitoksia, eikä vanhoja laitoksia tule remontoida sen enempää kuin on välttämättä tarpeen asukkaiden fyysisen turvallisuuden takaamiseksi. Laitoksia ei tulisi laajentaa, uusia asukkaita ei tulisi ottaa laitoksiin edellisten lähdettyä ja sellaisia "satelliittiasumISRatkaisuja", jotka ovat laitosten jatke, toisin sanoen asumISRatkaisut, jotka muistuttavat olosuhteiltaan itsenäistä elämää (huoneistot tai yksittäiset asunnot), mutta jotka toimivat laitosten yhteydessä, ei tule perustaa.

B. Suojeluvelvoite

- 50.** Suojeluvelvoite edellyttää, että sopimuspuolet ryhtyvät toimiin estääkseen perheenjäseniä ja kolmansia osapuolia puuttumasta suoraan tai välillisesti oikeuteen elää itsenäisesti yhteisössä. Suojeluvelvoite edellyttää, että sopimuspuolet laativat ja panevat täytäntöön lakeja ja politiikkoja, joissa kielletään perheenjäsenten ja kolmansien osapuolten, palveluntarjoajien, maanomistajien tai yleispalvelujen tarjoajien sellainen toiminta, joka estää nauttimasta täysimääräisesti itsenäistä elämää ja yhteisöön osallistumista koskevasta oikeudesta.
- 51.** Sopimuspuolten tulisi varmistaa, ettei julkisia tai yksityisiä varoja käytetä minkäänlaisten laitosten ylläpitoon, remontoimiseen, perustamiseen, rakentamiseen tai luomiseen. Tämän lisäksi sopimuspuolten on varmistettava, ettei yksityisiä laitoksia perusteta "yhteisöasumisen" nimissä.
- 52.** Tuen tulisi aina perustua yksilöllisiin tarpeisiin eikä palveluntarjoajien intresseihin. Sopimuspuolten tulisi luoda mekanismeja pal-

veluntarjoajien valvontaa varten, hyväksyä toimia, joilla suojellaan vammaisia henkilöitä joutumasta piilotetuiksi koteihin tai eristetyiksi laitoksiin sekä lapsia tulemasta hylätyiksi tai joutumasta laitokseen vammaisuuden takia, ja luoda tarkoituksenmukaisia mekanismeja sellaisten tilanteiden tunnistamiseksi, joissa kolmannet osapuolet ovat väkivaltaisia vammaisia henkilöitä kohtaan. Sopimuspuolten tulisi myös kieltää asuntoloiden johtajia ja/tai esimiehiä ryhtymästä asukkaiden holhoojiksi.

- 53.** Suojeluvelvoitteen yhteydessä kielletään myös syrjivät käytännöt, kuten yksilöiden tai ryhmien sulkeminen tiettyjen palvelujen ulkopuolelle. Sopimuspuolten olisi kiellettävä ja estettävä kolmansia osapuolia määräämästä käytännön tai menettelyllisiä esteitä itsenäiselle elämälle ja osallisuudelle yhteisössä esimerkiksi varmistamalla, että palvelut ovat itsenäisen ja yhteisöllisen elämisen mukaisia ja ettei vammaisilta ihmisiltä evätä mahdollisuutta vuokrata asuntoa tai ettei heitä aseteta epäsuotuisaan asemaan asuntomarkkinoilla. Koko väestön saatavilla olevien yleisten palvelujen, kuten kirjastojen, uima-altaiden, julkisten puistojen/tilojen, kauppojen, postitoimistojen ja elokuvateattereiden, tulee olla saavutettavia ja vammaisten henkilöiden tarpeita vastaavia siten kuin komitean yleiskommentissa nro 2 (2014) on esteettömyyden ja saavutettavuuden osalta todettu.

C. Turvaamisvelvoite

- 54.** Turvaamisvelvoite edellyttää, että sopimuspuolet edistävät, helpottavat ja järjestävät asianmukaisia lainsäädännöllisiä, hallinnollisia, budjettiin liittyviä, oikeudellisia, ohjelmallisia, edistäviä ja muita toimenpiteitä varmistaaakseen, että yleissopimuksessa vahvistettu oi-

keus itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä toteutuu täysimääräisesti. Turvaamisvelvoite edellyttää lisäksi, että sopimuspuolet ryhtyvät toimiin poistaakseen käytännön esteet itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden täysimääräiseltä toteutumiselta, mukaan lukien asunnot, jotka eivät ole esteettömiä, vammaisten henkilöiden rajoitettu pääsy tukipalveluihin, huonosti saavutettavat tilat, tavarat ja palvelut sekä vammaisiin henkilöihin kohdistuvat ennakkoluulot.

- 55.** Sopimuspuolten olisi annettava perheenjäsenille mahdollisuus tukea vammaisia perheenjäseniä itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden toteuttamisessa.
- 56.** Toimeenpannessaan lainsäädäntöä, politiikkoja ja ohjelmia sopimuspuolten tulee konsultoida tiiviisti sekä osallistaa aktiivisesti erilaisia vammaisia henkilöitä heitä edustavien järjestöjen kautta kaikissa asioissa, jotka liittyvät itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä, erityisesti kun kyse on tukipalvelujen kehittämisestä ja resurssien sijoittamisesta tukipalveluihin yhteisössä.
- 57.** Sopimuspuolten tulee hyväksyä strategia ja konkreettinen toimintasuunnitelma laitosasumisen purkamiseksi. Niihin tulisi sisältyä velvoite toteuttaa rakenteellisia uudistuksia, lisätä yhteisöjen esteettömyyttä vammaisten henkilöiden kannalta ja lisätä kaikkien yhteiskunnan jäsenten keskuudessa tietoisuutta vammaisten henkilöiden osallisuudesta yhteisössä.
- 58.** Laitosasumisen purkaminen edellyttää järjestelmällistä muutosta, johon sisältyy laitosten sulkeminen sekä laitosasumista edistävien säännösten poistaminen osana kokonaisvaltaista strategiaa, jolla kehitetään samalla erilaisia yksilöllisiä tukipalveluja, mukaan lu-

kien yksilölliset, budjetoidut sekä aikataulutetut siirtymäohjelmat ja osallistavat tukipalvelut. Tämä edellyttää koordinoitua, poikkihallinnollista lähestymistapaa, jolla turvataan uudistukset, rahoitus ja tarvittava asennemuutos kaikilla hallinnon tasoilla ja aloilla, myös paikallisviranomaisten parissa.

- 59.** Ohjelmien ja oikeuksien, joilla tuetaan itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä, tulee kattaa vammaisuuteen liittyvät kustannukset. Lisäksi laitosasumisen purkamiseksi on olennaisen tärkeää varmistaa, että esteettömiä ja kohtuuhintaisia asuntoja, mukaan lukien perheille tarkoitettuja asuntoja, on saatavilla riittävä määrä. Tärkeää on myös se, ettei asuntojen saatavuudesta tehdä ehdollista sellaisilla vaatimuksilla, jotka heikentävät vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja itsenäisyyttä. Koko väestölle avoimet rakennukset ja tilat sekä kaikki kuljetusmuodot on suunniteltava tavalla, joka mukautuu vammaisten henkilöiden tarpeisiin. Sopimuspuolten on ryhdyttävä tarkoituksenmukaisiin ja välittömiin toimiin rahoituksen suuntaamiseksi niin, että vammaisten henkilöiden oikeus itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä toteutuu.
- 60.** Vammaisten henkilöiden tukipalvelujen tulee olla saatavilla, saavutettavissa, kohtuuhintaisia, hyväksyttäviä ja mukautettavissa kaikille vammaisille henkilöille, ja niissä tulee ottaa huomioon erilaiset elinolot, kuten yksilön tai perheen tulot, sekä yksilölliset olosuhteet, kuten sukupuoli, ikä, kansallisuus tai etninen alkuperä ja kielellinen, uskonnollinen, seksuaali- ja/tai sukupuoli-identiteetti. Vammaisuuden ihmisoikeusmalli ei salli vammaisten henkilöiden sulkemista ulkopuolelle mistään syystä tarvittavien tukipalvelujen laadusta ja määrästä riippumatta. Tukipalveluja, kuten henkilökohtaista apua, ei pitäisi joutua jakamaan muiden kanssa, ellei jakamispäätöksen perusteena ole vapaaehtoinen ja tietoinen suostumus.

- 61.** Sopimuspuolet sisällyttävät seuraavat seikat avun saamisen edellytyksiin: arvioinnin perustuminen vammaisuuden ihmisoikeusnäkökulmiin; keskittyminen henkilön sellaisiin tarpeisiin, jotka johtuvat toimintarajoitteen sijaan esteistä yhteiskunnassa; ihmisen tahdon ja mieltymysten huomioiminen ja noudattaminen; sen varmistaminen, että vammaiset henkilöt ovat täysimääräisesti mukana päätöksentekoprosesseissa.
- 62.** Tulonsiirrot (eng. 'cash transfers'), kuten vammaisetuudet, edustavat yhtä tapaa, jolla sopimuspuolet tukevat vammaisia henkilöitä yleis-sopimuksen 19 ja 28 artiklojen mukaisesti. Tällaisissa tulonsiirroissa otetaan usein huomioon vammaisuuteen liittyvät kustannukset ja helpotetaan vammaisten henkilöiden täysimääräistä osallistumista yhteisöön. Lisäksi tulonsiirrot auttavat puuttumaan köyhyyteen ja äärimmäiseen köyhyyteen liittyviin tilanteisiin, joita vammaiset henkilöt saattavat kohdata. Sopimuspuolet eivät saa lisätä vammaisten henkilöiden kohtaamia vaikeuksia pienentämällä heidän tulojaan talous- tai rahoituskriisien aikana taikka sellaisten julkisen talouden säästötoimien seurauksena, jotka ovat ristiriidassa edellä 38 kappaleessa esitettyjen ihmisoikeusnormien kanssa.
- 63.** Vammaisten henkilöiden tukea tulisi arvioida käyttäen yksilöllistä lähestymistapaa, ja tuen tulisi olla räätälöity tiettyihin toimintoihin ja vammaisten henkilöiden tosiasiallisesti kohtaamiin osallisuuden esteisiin yhteisössä. Arvioinnissa olisi tunnustettava, että vammaisten henkilöiden tulee voida osallistua toimintoihin, jotka vaihtelevat ajan mittaan. Sopimuspuolten olisi varmistettava, että tuen yksilöimisessä, mukaan lukien tulonsiirrot (eng. 'cash transfer') / henkilökohtainen budjetointi, otetaan huomioon vammaisten henkilöiden maaseutu- ja/tai kaupunkialueilla asumiseen liittyvät haasteet ja puututaan niihin.

- 64.** Sopimuspuolten olisi annettava ja levitettävä oikea-aikaista, ajantasaista ja tarkkaa tietoa, joka on tarpeen tehtäessä tietoon perustuvia päätöksiä itsenäisen yhteisössä elämisen ja tukipalvelujen valinnan osalta. Tiedon tulisi olla saatavilla esteettömässä muodossa, mukaan lukien pistekirjoituksella, viittomakielellä, taktiilikommunikaatiolla, helposti ymmärrettävässä muodossa sekä vaihtoehtoisten ja täydentävien kommunikaatiomenetelmien välityksellä.
- 65.** Sopimuspuolten olisi varmistettava, että vammaisuuteen liittyvien palvelujen parissa nyt tai vastaisuudessa työskentelevillä henkilöillä, mukaan lukien palveluhenkilökunta, päättäjillä ja vammaispalveluja valvovilla virkamiehillä on riittävät taidot itsenäisestä elämästä ja osallisuudesta yhteisössä niin teoriassa kuin käytännössäkin. Sopimuspuolten olisi 19 artiklan mukaisesti myös laadittava kriteerit toimijoille, jotka hakevat lupaa järjestää vammaisille henkilöille sosiaalista tukea elämiseen yhteisössä, ja arvioitava, miten nämä toimijat suoriutuvat tehtävistään. Sopimuspuolten olisi myös varmistettava, etteivät yleissopimuksen 32 artiklan mukainen kansainvälinen yhteistyö ja siihen liittyvät investoinnit ja projektit osaltaan vaikuta itsenäisen elämän ja osallisuuden esteiden säilymiseen, vaan pikemminkin poistavat näitä esteitä ja tukevat itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden toteutumista. Yleissopimuksen 11 artiklan täytäntöönpanon kannalta on tärkeää, ettei esteitä rakenneta katastrofitilanteiden jälkeen uudelleen.
- 66.** Sopimuspuolten on varmistettava itsenäistä elämää yhteisössä koskevan oikeuden toteuttamista vaativille vammaisille henkilöille oikeussuojan saavutettavuus ja tarjottava oikeusapua sekä asianmukaista oikeudellista neuvontaa, oikeussuojaa ja tukea, mukaan lukien kohtuullisia ja menettelyllisiä mukautuksia.

- 67.** Sopimuspuolten olisi tarjottava asianmukaisia tukipalveluja omaistaan hoitaville henkilöille, jotta he vuorostaan voivat tukea lastaan tai sukulaistaan itsenäisessä elämässä yhteisössä. Tähän tukeen olisi sisällyttävä tilapäishoitopalveluja, lastenhoitopalveluja ja muita vanhemmuutta tukevia palveluja. Myös taloudellinen tuki on tärkeää omaishoitajille, jotka elävät usein äärimmäisessä köyhyydessä vailla mahdollisuutta päästä työmarkkinoille. Sopimuspuolten olisi lisäksi tarjottava perheille sosiaalista tukea ja edistettävä neuvontapalvelujen, tukiverkostojen ja muiden asianmukaisten tukivaihtoehtojen kehittämistä.
- 68.** Sopimuspuolten tulee toteuttaa säännöllisesti kyselyjä ja muita analyysejä, joista saadaan tietoa fyysisistä sekä viestintään, ympäristöön, infrastruktuuriin ja asenteisiin liittyvistä esteistä, joita vammaiset henkilöt kohtaavat, sekä niistä tarpeista, joita eläminen itsenäisesti yhteisössä edellyttää.

IV. Suhde yleissopimuksen muihin määräyksiin

- 69.** Oikeus itsenäiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä on sidoksissa muihin yleissopimuksen turvaamiin ihmisoikeuksiin. Se on samaan aikaan enemmän kuin näiden oikeuksien summa, sillä se vahvistaa, että kaikista oikeuksista olisi voitava nauttia ja niitä olisi voitava käyttää siinä yhteisössä, jossa henkilö päättää elää ja jossa henkilö voi vapaasti ja täysimääräisesti kehittää persoonallisuuttaan.
- 70.** Vammaisten henkilöiden kuuleminen ja aktiivinen osallistaminen heitä edustavien järjestöjen kautta (4 artiklan 3 kohta) on ratkaisevan tärkeää kaikkien suunnitelmien ja strategioiden hyväksymisen sekä seurannan ja valvonnan kannalta, kun oikeutta elämiseen itsenäisesti yhteisössä toteutetaan. Kaikilla tasoilla toimivien päättäjien tulee aktiivisesti osallistua ja neuvotella erilaisten vammaisten henkilöiden, mukaan lukien vammaisia naisia, ikääntyneitä vammaisia henkilöitä, vammaisia lapsia, henkilöitä, joilla on psykososiaalisen toimintakyvyn rajoitus tai älyllinen kehitysvamma, edustavien järjestöjen kanssa.
- 71.** Yhdenvertaisuus (5 artikla), itsenäisen elämän ja yhteisöön osallistumisen osalta, on tärkeää tukipalveluihin pääsemisen ja niiden saamisen yhteydessä. Sopimuspuolten olisi määriteltävä kelpoisuusperusteet ja menettelyt tukipalveluihin pääsemiseksi syrjimättömällä tavalla, objektiivisesti ja keskittyen pikemminkin henkilön tarpeisiin kuin toimintarajoitteeseen ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan mukaisesti. Erityisten palvelujen tarjoamista vammaisille henkilöille heidän yksilöllisten olosuhteidensa ja tarpeidensa mukaisesti, kuten vammaisille lapsille, opiskelijoille, työntekijöille ja ikääntyneille

vammaisille henkilöille, ei tule pitää yleissopimuksen vastaisena ja syrjivänä, vaan oikeutettuna ja oikeudellisesti sallittuna positiivisena erityiskohteluna. Vammaisilla henkilöillä, jotka kohtaavat 19 artiklaan liittyvää syrjintää, on oltava käytössään tehokkaita ja kohtuuhintaisia oikeussuojakeinoja.

- 72.** Vammaiset naiset ja tytöt (6 artikla) suljetaan useammin ulkopuolelle ja eristetään, ja he kohtaavat enemmän asuinpaikkaansa ja asuinjärjestelyjään koskevia rajoituksia, mikä johtuu paternalistisista stereotyyppioista sekä patriarkaalisista sosiaalisista rakenteista, jotka syrjivät naisia yhteiskunnassa. Vammaiset naiset ja tytöt kohtaavat myös sukupuoleen perustuvaa, moniperusteista ja monialaista syrjintää, suurempaa laitosasumiseen joutumisen uhkaa sekä väkivaltaa, mukaan lukien seksuaalinen väkivalta, hyväksikäyttö ja häirintä.⁸ Sopimuspuolten on tarjottava kohtuuhintaisia tai ilmaisia oikeussuojakeinoja sekä tukipalveluja väkivallan ja hyväksikäytön uhreille. Perheväkivaltaa kohtaavat vammaiset naiset ovat usein enemmän taloudellisesti, fyysisesti tai henkisesti riippuvaisia heihin väkivaltaa kohdistavista henkilöistä, jotka usein hoitavat heitä, mikä estää vammaisia naisia lähtemästä väkivaltaisesta ihmissuhteesta ja lisää sosiaalista eristyneisyyttä entisestään. Näin ollen itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden toteuttamisessa on kiinnitettävä erityistä huomiota sukupuolten tasa-arvoon sekä sukupuoleen perustuvan syrjinnän ja patriarkaalisten sosiaalisten rakenteiden poistamiseen.

- 73.** Kulttuuriset normit ja arvot saattavat haitallisesti rajoittaa vammaisten naisten ja tyttöjen mahdollisuuksia valita ja hallita asuinjärjestelyjään, rajoittaa heidän itsemääräämisoikeuttaan, velvoittaa heidät

⁸ Ks. vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 3 (2016) vammaisista naisista ja tytöistä.

elämään tietyssä asuinjärjestelyssä, tukahduttaa heidän omat tarpeensa ja saada heidät palvelemaan sen sijaan muiden henkilöiden tarpeita sekä ottamaan tietyn roolin perheessä.⁹ Sopimuspuolten olisi ryhdyttävä toimiin poistaakseen syrjinnän ja esteet, joita naiset kohtaavat yhteiskunnallisten palvelujen ja tuen saatavuudessa, sekä varmistaakseen, että miesten ja naisten tasa-arvo otetaan asianmukaisesti huomioon kaikissa politiikoissa, ohjelmissa ja strategioissa, jotka koskevat pääsyä yhteiskunnan palveluihin ja tukeen.

- 74.** Sopimuspuolten olisi myös varmistettava, että vammaisten naisten ja tyttöjen kehittämiseen, voimaantumiseen ja aseman edistämiseen (6 artiklan 2 kohta) tähtäävät toimet käsittelevät sukupuoleen perustuvia eriarvoisuuksia tuen ja sosiaalisen suojelun saamisessa. Sopimuspuolten olisi toteutettava asianmukaisia työ- ja yksityiselämän tasapainoa edistäviä toimia (resurssit, aika, palvelut), joilla tuetaan vammaisia naisia pääsemään ja palaamaan avoimille työmarkkinoille ja joilla varmistetaan naisten ja miesten yhtäläiset oikeudet ja velvollisuudet vanhemmuuteen liittyvien vastuiden toteuttamisessa.¹⁰ Sopimuspuolten velvollisuutena on myös varmistaa, että sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreille tarkoitetut turvakodit ovat täysin vammaisten naisten ja tyttöjen saavutettavissa.
- 75.** Riittävät ja iänmukaiset palvelut vammaisille tytöille ja pojille ovat olennaisen tärkeitä, jotta he voivat nauttia ihmisoikeuksistaan yhdenvertaisesti (7 artikla). Vammaisten lasten kehittyvien kykyjen kunnioittaminen ja lasten tukeminen näkemystensä ilmaisemisessa heihin vaikuttavissa asioissa on ratkaisevan tärkeää. Lisäksi on tärkeää tarjota perheille tukea, tietoa ja ohjausta (23 artikla) vam-

⁹ Ks. edellinen alaviite, kohdat 8, 18, 29 ja 55.

¹⁰ Ks. naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean yleinen suositus nro 21 (1994) tasa-arvosta avioliitossa ja perhesuhteissa.

maisten lasten laitoshoidon sijoittamisen estämiseksi ja toteuttaa inklusiivisia adoptiomenettelyjä yhtäläisten mahdollisuuksien takaamiseksi vammaisille lapsille.

- 76.** Teini-ikäiset saattavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmissuhteissa vertaisten kanssa suosia mieluummin henkilökohtaista apua tai ammattimaisia viittomakielen tulkkeja kuin sukulaisten tarjoamaa epävirallista tukea. Sopimuspuolten olisi toteutettava uudenlaisia tuen ja esteettömien palvelujen muotoja vammaisille lapsille ja nuorille joko heitä henkilökohtaisesti kuulleen tai heitä edustavien järjestöjen kautta. Vammaiset lapset saattavat tarvita tukea urheilamiseen tai muuhun toimintaan yhteisössä yhdessä muiden ikäistensä lasten kanssa. Vammaisten nuorten tulisi voida viettää aikaa ja osallistua vapaa-ajantoimintaan yhdessä vertaistensa nuorten kanssa. Sopimuspuolten tulee tarjota apuvälineitä ja teknologioita, jotka voivat helpottaa vammaisten nuorten osallisuutta omissa vertaisverkostoissaan. Lisäksi palvelut, jotka helpottavat nuorten siirtymistä aikuisuuteen, mukaan lukien tuki muuttamiseen pois lapsuudenkodista sekä tuki työllistymiseen ja jatkokoulutukseen, ovat ehdottoman tärkeitä itsenäisen elämän tukemisessa.
- 77.** Tietoisuuden lisääminen (8 artikla) on välttämätöntä avointen, mahdollistavien ja inklusiivisten yhteisöjen luomiseksi, sillä 19 artiklassa on viime kädessä kyse yhteisöjen muuttamisesta. On torjuttava vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää estäviä stereotypioita, syrjintää ja väärinkäsityksiä ja edistettävä myönteistä mielikuvaa vammaisista henkilöistä ja heidän panoksestaan yhteiskunnassa. Viranomaisten, virkamiesten, ammattihenkilöiden, median, suuren yleisön sekä vammaisten henkilöiden ja heidän perheidensä tietoisuutta asiassa olisi lisättävä. Kaikki tietoisuutta lisäävät toimenpiteet

tulisi toteuttaa tiiviissä yhteistyössä vammaisten henkilöiden kanssa heitä edustavien järjestöjen kautta.

- 78.** Yleissopimuksen 19 artiklassa vahvistetut oikeudet ovat läheisesti kytköksissä esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskeviin sopimuspuolten velvoitteisiin (9 artikla), koska koko rakennetun ympäristön, kuljetuksen, tiedon ja viestinnän sekä niihin liittyvien koko väestölle tarkoitettujen tilojen ja palvelujen saavutettavuus on edellytys itsenäiselle elämälle ja osallisuudelle yhteisössä. Yleissopimuksen 9 artikla edellyttää esteiden tunnistamista ja poistamista yleisölle avoimissa rakennuksissa esimerkiksi rakentamista ja kaupunkisuunnittelua koskevien määräysten uudistamisella, kaikille sopivan suunnittelun periaatteen omaksumisella eri aloilla ja asuntojen esteettömyysstandardien luomisella.
- 79.** Sopimuspuolten on etukäteen otettava huomioon velvollisuus tarjota vammaisille henkilöille tukipalveluja kaikissa vaaratilanteiden hallintaan liittyvissä toimissa (11 artikla) ja varmistaa, ettei heitä jätetä jälkeen tai unohdeta. Lisäksi on tärkeää, ettei esteitä rakenneta uudelleen aseellisten selkkausten, humanitääristen hätätilojen tai luonnonkatastrofien jälkeen. Jälleenrakennusprosessien on turvattava vammaisille henkilöille täysimääräinen mahdollisuus itsenäiseen elämään yhteisössä.
- 80.** Yhdenvertaisuus lain edessä (12 artikla) turvaa kaikkien vammaisten henkilöiden oikeuden käyttää oikeudellista kelpoisuuttaan ja siten yhtäläisen oikeuden tehdä valintoja ja käyttää määräysvaltaa sen suhteen, missä, kenen kanssa ja miten he haluavat asua, sekä oikeuden saada tukea heidän tahtonsa ja mieltymystensä mukaisesti. Jotta siirtymä tuettuun päätöksentekoon ja 12 artiklan turvaamat oikeudet toteutuisivat täysimääräisesti, on välttämätöntä, että vam-

maiset henkilöt saavat mahdollisuuden muodostaa ja ilmaista toiveitaan ja mieltymyksiään voidakseen käyttää oikeudellista kelpoisuuttaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Jotta tähän päämäärään päästään, heidän tulee olla osa yhteisöä. Lisäksi tukea oikeudellisen kelpoisuuden käyttämiseen tulisi tarjota käyttäen yhteisöperustaisia lähestymistapaa, jossa kunnioitetaan jokaisen vammaisen henkilön toiveita ja mieltymyksiä.

- 81.** Yleissopimuksen 13 artiklassa vahvistettu oikeussuojan saavutettavuus on olennaisen tärkeää, jotta oikeudesta itsenäiseen elämään yhteisössä voi nauttia täysimääräisesti. Sopimuspuolten on varmistettava, että kaikilla vammaisilla henkilöillä on oikeudellinen kelpoisuus ja asema tuomioistuimissa. Sopimuspuolten on lisäksi varmistettava, että kaikista itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevista päätöksistä voi valittaa. Itsenäisen elämän yhteisössä mahdollistavan tuen on oltava täytöntöönpanokelpoinen oikeus ja etuus. Oikeussuojan yhdenvertaisen ja tehokkaan saavutettavuuden varmistamiseksi vahvat oikeudet oikeusapuun, tukeen sekä menettelyllisiin ja ikään perustuviin mukautuksiin ovat ehdottoman tärkeitä.
- 82.** Tahdonvastainen laitokseen sijoittaminen vammaisuuden tai oletettuun "vaarallisuuteen" liittyvien seikkojen taikka muiden komitean 14 artiklaa koskevissa suuntaviivoissa vahvistamien seikkojen perusteella johtuu usein vammaisuuteen liittyvien tukipalvelujen puuttumisesta. Siten 19 artiklan täytöntöönpano estää viime kädessä 14 artiklan rikkomisen.
- 83.** On erittäin tärkeää varmistaa, etteivät tukipalvelut tarjoa mahdollisuuksia vammaisiin henkilöihin mahdollisesti kohdistuvalle pahoinpitelylle tai hyväksikäytölle taikka minkäänlaiselle heihin koh-

distuvalle väkivallalle (16 artikla). Vammaisuuteen, sukupuoleen ja ikään sovitettun valvonnan, oikeussuojakeinojen ja avun tulee olla kaikkien sellaisten vammaisten henkilöiden saatavilla, jotka käyttävät 19 artiklassa kuvattuja palveluja ja joihin voi kohdistua pahoinpitelyä, väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Koska laitoksilla on taipumus eristää asukkaansa muusta yhteisöstä, laitoksissa asuvat vammaiset naiset ja tytöt ovat tavallista alttiimpia sukupuoleen perustuvalle väkivallalle, mukaan lukien pakkosteriloinnille, seksuaaliselle ja fyysiselle hyväksikäytölle, henkiseen väkivallalle ja entistä tiiviimmälle eristämiseen. He kohtaavat myös suurempia esteitä tällaisesta väkivallasta ilmoittamiselle. Sopimuspuolten on ehdottomasti sisällytettävä nämä asiat laitosasumisen valvontaan ja varmistettava oikeussuojakeinojen saavutettavuus vammaisille naisille, jotka altistuvat sukupuoleen perustuvalle väkivallalle laitoksissa.

- 84.** Jos henkilökohtaista liikkumista ei tueta (20 artikla), monet vammaiset henkilöt kohtaavat edelleen esteitä itsenäiselle elämälle yhteisössä. Kohtuuhintaisten ja laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuvälineteknologian sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuus 20 artiklan mukaisesti on edellytys vammaisten henkilöiden täysimääräiselle osallisuudelle ja osallistumiselle yhteisöihinsä.
- 85.** Vammaisilla henkilöillä on oikeus päästä käsiksi kaikkeen julkiseen tietoon saavutettavassa muodossa sekä etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia yhdenvertaisesti muiden kanssa (21 artikla). Viestinnässä voidaan käyttää vammaisten valitsemia muotoja ja formaatteja, kuten pistekirjoitusta, viittomakieltä, taktiilikommunikatiota, selkokieltä ja muita vaihtoehtoisia viestintäkeinoja ja -muotoja. On tärkeää, että viestintä ja tieto kulkevat molempiin suuntiin ja

että palvelut ja tilat ovat erilaisia viestintämuotoja käyttävien henkilöiden saavutettavissa. On erityisen tärkeää, että tukipalveluja ja sosiaaliturvajärjestelmää koskeva tieto, mukaan lukien vammaisuuteen liittyvät järjestelyt, on saavutettavissa ja saatavilla monista eri lähteistä, jotta vammaiset henkilöt voivat tehdä täysin tietoisia päätöksiä ja valintoja sen suhteen, missä, kenen kanssa ja miten he haluavat elää ja millaiset palvelut heille parhaiten sopivat. Ratkaisevan tärkeää on myös se, että palautteen antamiseen ja valitusten tekemiseen käytetään kaikkien saatavilla olevia viestintäkeinoja.

- 86.** Sopimuspuolten olisi varmistettava, että 19 artiklan mukaisia tukipalveluja tarjottaessa vammaisten henkilöiden yksityisyyttä, perhettä, kotia, kirjeenvaihtoa ja kunniaa suojellaan kaikenlaiselta laittomalta puuttumiselta (22 artikla). Vammaisuuteen, sukupuoleen ja ikään sovitettun valvonnan, oikeussuojakeinojen ja avun tulee olla kaikkien tukipalveluja käyttävien vammaisten henkilöiden saatavilla kaikissa tilanteissa, joissa vammaisten henkilöiden oikeuksiin puututaan laittomasti.
- 87.** Oikeus itsenäiseen elämään yhteisössä on kiinteässä yhteydessä myös vammaisten lasten ja vanhempien oikeuteen perhe-elämään (23 artikla). Yhteisöperustaisen tuen ja palvelujen puuttuminen saattaa luoda taloudellisia paineita ja rajoitteita perheille, joihin kuuluu vammaisia henkilöitä; 23 artiklassa vahvistetut oikeudet ovat olennaisia, jotta vammaisten lasten erottaminen perheistään sekä joutuminen laitoksiin estetään ja jotta perheitä tuetaan yhteisössä elämisessä. Nämä oikeudet ovat yhtä lailla tärkeitä sen varmistamiseksi, ettei lapsia eroteta vanhemmistaan vanhemman vammaisuuden vuoksi. Sopimuspuolten olisi tarjottava tietoa, ohjausta ja tukea perheille lasten oikeuksien turvaamisessa sekä edistettävä osallisuutta ja osallistumista yhteisössä.

- 88.** Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä ovat olennaisesti sidoksissa inklusiiviseen koulutukseen (24 artikla) ja edellyttävät, että vammaisten henkilöiden oikeus itsenäiseen elämään sekä osallisuuteen ja osallistumiseen yhteisössä tunnustetaan.¹¹ Vammaisten henkilöiden ottaminen mukaan yleisopetuksen koulutusjärjestelmään lisää vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteisössä. Laitos asumisen purkaminen edellyttää myös inklusiivisen koulutuksen toteuttamista. Sopimuspuolten olisi huomioitava inklusiivista koulutusta koskevan oikeuden käyttämisen merkitys niiden vahvuuksien, taitojen ja kykyjen kehittämisessä, joita kaikki vammaiset henkilöt tarvitsevat voidakseen nauttia ja hyötyä paikallisista yhteisöistään ja antaa niille oman panoksensa.
- 89.** Yleisten terveydenhuoltojärjestelyjen ja palvelujen (25 artikla) on oltava saatavilla, saavutettavissa, mukautettavissa ja hyväksyttäviä vammaisille henkilöille heidän yhteisöissään, mukaan lukien joidenkin vammaisten henkilöiden tarvitsema tuki (esimerkiksi henkilöt, joilla on puhevammasta johtuvia erityisiä viestintätarpeita, psykososiaalisen toimintakyvyn rajoitteita tai älyllinen kehitysvamma, ja/ tai kuurot henkilöt) sairaalahoidon, leikkausten tai lääketieteellisen konsultaation yhteydessä. Sairaanhoidajien, fysioterapeuttien, psykiatrien tai psykologien palvelujen tarjoaminen, niin sairaaloissa kuin kotonakin, on osa terveydenhuoltoa, eikä sitä tulisi pitää sopimuspuolten veloitteen täyttämisenä 19 artiklan vaan pikemminkin 25 artiklan nojalla.
- 90.** Itsenäinen elämä yhteisössä ja kuntoutus (26 artikla) ovat toisistaan riippuvaisia. Joillekin vammaisille henkilöille osallistuminen kuntoutuspalveluihin ei ole mahdollista, jos he eivät saa riittävästi

¹¹ Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean yleiskommentti nro 4 (2016) oikeudesta inklusiiviseen koulutukseen.

yksilöllistä tukea. Samalla kuntoutuksen tarkoitus on mahdollistaa vammaisten henkilöiden täysimääräinen ja tehokas osallistuminen yhteisössä. Vammaisen henkilön kuntoutuksen on aina perustuttava hänen vapaaseen ja tietoon perustuvaan suostumukseensa. Kuntoutus on tärkeää ennen kaikkea koulutuksen, työllisyyden, terveyden ja sosiaalisten asioiden kannalta.

- 91.** Yksilölliset tukipalvelut, mukaan lukien henkilökohtainen apu, ovat usein edellytys sille, että henkilön oikeus työhön ja työllistymiseen voi toteutua (27 artikla). Vammaisten henkilöiden tulisi myös voida toimia vammaispalveluihin liittyvien erityistukipalvelujen työnantajina, esimiehinä tai kouluttajina. Yleissopimuksen 19 artiklan täytäntöönpano auttaa siten suojatyön vaiheittaisessa poistamisessa käytöstä.
- 92.** Vammaisten henkilöiden riittävän elintason varmistamiseksi (28 artikla) sopimuspuolten olisi muun muassa tarjottava pääsy tukipalveluihin, jotka mahdollistavat vammaisten henkilöiden itsenäisen elämän. Tämän vuoksi sopimuspuolten velvollisuutena on varmistaa asianmukaisten ja kohtuuhintaisten palvelujen, välineiden ja muun vammaisuuden vuoksi tarvittavan avun saatavuus erityisesti niille vammaisille henkilöille, jotka elävät köyhyydessä. Lisäksi edellytetään pääsyä julkisten ja tuettujen asunto-ohjelmien piiriin. Se, että vammaiset henkilöt joutuvat maksamaan itse vammaisuuteen liittyviä kuluja, katsotaan vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen vastaiseksi.
- 93.** Vaikuttaakseen ja osallistuaakseen sellaisten päätösten tekemiseen, jotka vaikuttavat oman yhteisön kehitykseen, kaikkien vammaisten henkilöiden olisi saatava nauttia ja käyttää oikeuttaan osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään (29 artikla) henkilökohtaisesti tai hei-

tä edustavien järjestöjen kautta. Sopiva tuki voi tarjota vammaisille henkilöille arvokasta apua äänestys-oikeuden käyttämisessä, poliittiseen elämään osallistumisessa ja julkisten asioiden hoitamisessa. On tärkeää varmistaa, että avustajat tai muu tukihenkilöstö ei rajoita tai väärinkäytä vammaisten henkilöiden tekemiä valintoja heidän käyttäessään äänestys-oikeuttaan.

- 94.** Kulttuurielämä, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu (30 artikla) ovat tärkeitä elämän ulottuvuuksia yhteisössä, jossa osallisuuteen voidaan pyrkiä ja se voidaan saavuttaa esimerkiksi varmistamalla, että tapahtumat, toimet ja tilat ovat vammaisten henkilöiden saavutettavissa ja inklusiivisia. Muun muassa henkilökohtaiset avustajat, oppaat, lukijat ja ammattimaiset viittomakielen ja taktiilin viittomakielen tulkit edistävät osallistavaa elämää yhteisössä vammaisen henkilön tahdon ja mieltymysten mukaisesti. On tärkeää, että kaikenlaisen tuen käyttäminen katsotaan osaksi vammaisuuteen liittyviä kuluja, sillä tällaiset tukipalvelut auttavat edistämään osallisuutta yhteisössä sekä elämistä itsenäisesti. Kulttuuri- ja vapaa-ajantoimintoihin osallistumisen kannalta välttämättömien avustajien ei tulisi joutua maksamaan pääsymaksuja. Sen suhteen, milloin, missä ja mihin toimiin apua voidaan käyttää, ei tulisi asettaa minkäänlaisia rajoituksia kansallisesti tai kansainvälisesti.
- 95.** Tiedot ja tilastot on järjestelmällisesti eriytettävä (31 artikla) vammaisuuden perusteella kaikilla sektoreilla, mukaan lukien asumista, asumisjärjestelyjä ja sosiaaliturvajärjestelmiä sekä itsenäisen elämän, tuen ja palvelujen saatavuutta koskevat tiedot. Tietojen tulisi mahdollistaa säännöllisen analyysin tekeminen siitä, miten laitosasumisen purkaminen ja siirtyminen palveluihin yhteisössä on edennyt. On tärkeää, että indikaattorit kuvastavat erityisiä olosuhteita kussakin sopimusvaltiossa.

- 96.** Kansainvälistä yhteistyötä (32 artikla) on toteutettava tavalla, jolla varmistetaan, että ulkomainen tuki sijoitetaan tukipalveluihin sellaisissa paikallisyhteisöissä, jotka kunnioittavat vammaisten henkilöiden tahtoa sekä mieltymyksiä ja edistävät 19 artiklan mukaisesti heidän mahdollisuuksiaan valita, missä, kenen kanssa ja millaisten asuinjärjestelyjen piirissä he haluavat elää. Kansainvälisen yhteistyön puitteissa hankittua rahaa ei ole hyväksyttävää sijoittaa uusien laitosten, suljettujen laitosten tai laitospäivähoitokehittämiseen, koska sellainen johtaa vammaisten henkilöiden erotteluun ja eristämiseen.

V. Täytäntöönpano kansallisella tasolla

- 97.** Komitea toteaa, että sopimuspuolet saattavat kohdata haasteita kansallisella tasolla itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteisössä koskevan oikeuden toteuttamisessa. Edellä kuvatun normatiivisen sisällön ja esitettyjen velvoitteiden valossa sopimuspuolten olisi toteutettava seuraavat toimet varmistaakseen vammaisyleissopimuksen 19 artiklan täysimääräisen täytäntöönpanon:
- a.** kumotaan kaikki lait, jotka estävät vammaisia henkilöitä, huolimatta vamman laadusta, valitsemasta, missä ja kenen kanssa ja miten he haluavat elää, mukaan lukien oikeus olla joutumatta eristetyksi minkäänlaisen vammaisuuden perusteella;
 - b.** säädetään ja täytäntöönpannaan lakeja, standardeja ja muita toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on tehdä paikallisista yhteisöistä ja ympäristöistä samoin kuin tiedosta ja viestinnästä saavutettavia kaikille vammaisille henkilöille;
 - c.** varmistetaan, että sosiaaliturvaohjelmat (eng. 'social protection programmes') täyttävät erilaisten vammaisten henkilöiden tarpeet yhdenvertaisesti muiden kanssa;
 - d.** Sisällytetään kaikille sopivan suunnittelun periaate sekä fyysisiin että virtuaalisiin ympäristöihin liittyviin politiikkoihin, lainsäädäntöön, standardeihin ja muihin toimiin, mukaan lukien velvoitteiden toteutumisen ja toimeenpanon seuranta; tarkistetaan rakennusmääräykset sen varmistamiseksi, että ne noudattavat kaikille sopivan suunnittelun periaatetta ja rakentamista koskevia lainsäädännöllisiä suuntaviivoja, kuten komitean yleiskommentissa nro 2 todetaan;

- e. annetaan kaikille vammaisille henkilöille aineelliset ja menette-lylliset oikeudet elää itsenäisesti yhteisössä;
- f. tiedotetaan vammaisille henkilöille heidän oikeudestaan itse-näiseen elämään ja osallisuuteen yhteisössä tavoilla, joita he voivat ymmärtää, sekä tarjotaan voimaannuttavaa koulutusta, jonka tavoitteena on auttaa vammaisia henkilöitä ymmärtä-mään, miten he voivat käyttää oikeuksiaan;
- g. hyväksytään selkeät ja kohdennetut laitosasumisen purkamisen strategiat, joilla on määritellyt aikataulut ja riittävät budjetit, jot-ta voidaan poistaa kaikki vammaisten henkilöiden eristämisen, erottelun ja laitostamisen muodot; erityistä huomiota tulisi kiin-nittää henkilöihin, joilla on psykososiaalisen toimintakyvyn ra-joituksia ja/tai älyllinen kehitysvamma, sekä vammaisiin lapsiin, jotka asuvat parhaillaan laitoksissa;
- h. luodaan tietoisuutta lisääviä ohjelmia vammaisia henkilöitä kos-kevien kielteisten asenteiden ja stereotyyppien poistamiseksi ja yhteisön muutoksen varmistamiseksi, jotta voidaan kehittää yksilöllisiä ja saavutettavia yleisiä palveluja;
- i. varmistetaan vammaisten henkilöiden osallistuminen henkilö-kohtaisesti tai heitä edustavien järjestöjen kautta tukipalvelujen ja yhteisöjen muuttamiseen sekä laitosasumisen purkamiseen tähtäävien strategioiden suunnitteluun ja täytäntöönpanoon;
- j. suunnitellaan kokonaisvaltaisia politiikkoja ja lainsäädännöllisiä suuntaviivoja, kohdennetaan taloudellisia resursseja kohtuuhin-taisten ja saavutettavien asuntojen, rakennetun ympäristön, jul-kisten tilojen ja liikenteen rakentamiseen ja vahvistetaan asian-mukaiset täytäntöönpanoaikataulut ja seuraamukset, jotka ovat

tehokkaita, ennaltaehkäiseviä ja oikeasuhtaisia viranomaisten tai yksityisten toimijoiden tekemien rikkomusten suhteen;

- k.** kohdennetaan resursseja asianmukaisten ja riittävien henkilövetoisten / käyttäjälähtöisten ja itse johdettujen tukipalvelujen, kuten henkilökohtaisen avun, oppaiden, lukijoiden ja ammattimaisten viittomakielen tulkkien tai muiden tulkkien, kehittämiseen kaikille vammaisille henkilöille;
- l.** suunnitellaan itsenäisesti yhteisössä elävien vammaisten henkilöiden tukipalveluja koskevia tarjouskilpailumenettelyjä, joissa otetaan huomioon 19 artiklan normatiivinen sisältö;
- m.** otetaan käyttöön mekanismeja olemassa olevien laitosten ja asumispalvelujen, laitosasumisen purkamiseen tähtäävien strategioiden ja itsenäisen yhteisössä elämisen toteuttamisen seurantaan ottaen huomioon riippumattoman rakenteen (eng. 'independent monitoring frameworks')¹² rooli;
- n.** toteutetaan 19 artiklan mukaista seuranta ja täytäntöönpanoa siten, että neuvotellaan tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa heitä edustavien järjestöjen kautta.

12 Lisäys käännökseen: Suomessa YK:n vammaisyleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukainen riippumaton rakenne on kansallinen ihmisoikeusinstituutio, jonka muodostavat Ihmisoikeuskeskus, sen ihmisoikeusvaltuuskunta ja eduskunnan oikeusasiamies.

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi